

LANG LEVE DE BOSSCHE TANDING

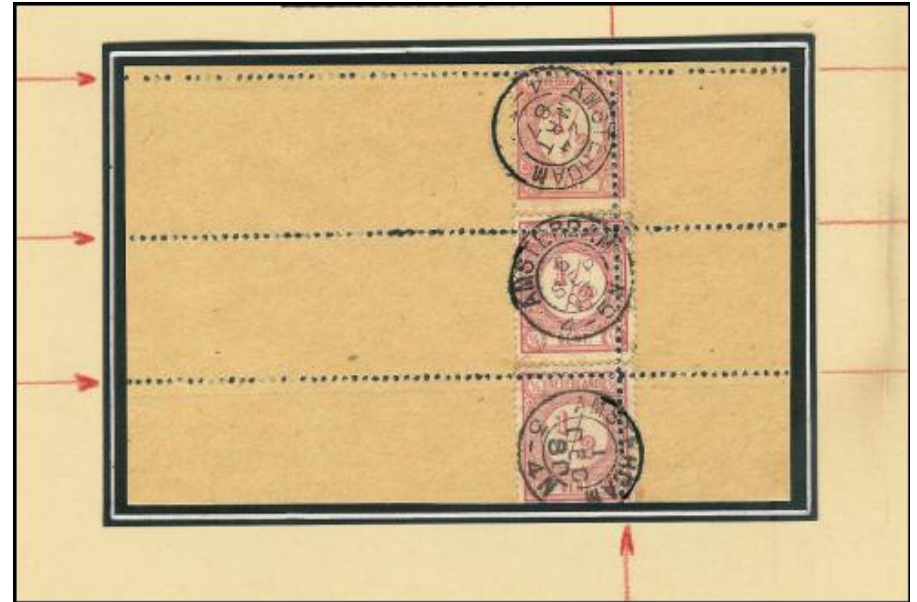
Onlangs bemachtigde Jelle Briedé, lid van Bossche vereniging, bij de veiling van Henk van Lokven een prachtig kavel: een tentoonstellingscollectie op 22 albumbladen, afkomstig van de Duitse specialist op het gebied van voorafstempelingen Hans-Georg Velten. Een belangrijke plaats heeft Velten in zijn collectie ingeruimd voor de Bossche tanding. Hij laat er zulke mooie exemplaren van zien, dat ik graag de kans aangrijp aandacht te besteden aan wat je mag betitelen als het filatelistische fenomeen dat de vestigingsplaats van onze vereniging tot ver over de grenzen bekendheid heeft gegeven

Kranten waren in de 19^e eeuw voor de bezorging bijna volledig aangewezen op de posterijen. Hooguit hadden ze in de plaats van vestiging eigen bezorgers. Het frankeren en afstempelen nam bij de PTT zoveel tijd in beslag, dat uitgevers vanaf 1 mei 1877 zelf maar de postzegels op hun adresstrookjes moesten gaan plakken.

De Bossche drukkerij Lutkie en Cranenburg drukte de krant Het Huisgezin en een aantal jaren eveneens het Noordbrabantsch Dagblad. Deze drukker leverde op het postkantoor papiervellen aan. Daarop had hij strookjes gedrukt met links ruimte voor het adres van de abonnee en rechts voor de postzegel. De drukker bracht tevoren alvast de adressen aan en plakte in verticale strippen de postzegels. Op het postkantoor werden de zegels afgestempeld met de datum en het uur van de vermoedelijke expeditie van de krant waarvoor ze waren bedoeld. Dit was dus de beroemde 'voorafstempeling'.

De vellen papier gingen weer terug naar de drukkerij. Daar werd dan met een machine verticaal en horizontaal een perforatie aangebracht. Aanvankelijk werd daarbij een grove tanding gebruikt van 12 tandjes per 2 cm.; vanaf 1883 een fijnere tanding van 14.

Vervolgens scheurde men het vel langs de perforaties tot losse adresstrookjes. Tot slot werd het adresstrookje geplakt op een z.g. kruis- of krantenbandje. Het bandje ging om de krant heen en die werd met de post bij de lezer bezorgd.

Voorbeeld in de collectie van Velten van drie adresstrookjes met horizontale en verticale perforaties. De zegels zijn boven, onder en opzij door de perforator geraakt. Duidelijk is te zien dat op één strookje soms delen van twee postzegels aanwezig zijn. Eveneens moge duidelijk zijn, dat het stempel niet zal doorlopen op het krantenbandje waarop het – immers voorafgestempelde- strookje wordt geplakt.

De adresstrookjes waren niet of nauwelijks hoger van formaat dan de opgeplakte postzegel. Bij het perforeren van de vellen met strookjes werden daardoor vaak de postzegels geraakt: horizontaal, maar ook wel verticaal. Er ontstond dan een extra perforatie in de zegel: de beroemde Bossche tanding.

De reden van deze manier van doen was het bereiken van een vlugge efficiënte verwerking van het massadrukwerk en het voorkomen van bezorgklachten.

Eigenlijk is de Bossche tanding niets meer of minder dan een verminking van de postzegel. Desalniettemin hebben deze Bossche zegels een aparte vermelding gekregen in de Speciale NVPH-catalogus. De ½ cent in het cijfertype emissie 1876 werd het meest gebruikt. Het krantentarieef bedroeg namelijk ½ cent voor exemplaren van minder dan 25 gram. De 1 cent werd gebruikt voor zwaardere

exemplaren. Maar ook de 2 en de 2½ cent met Bossche tanding komen sporadisch voor en zijn dus zeer kostbaar.

Drie postzegels met Bossche tanding 12. De linker zegel: boven en onder. Midden: rechts en onder. De rechter zegel: aan drie zijden

In andere steden hanteerde men wel hetzelfde procédé (b.v. de 'Gendringse' of 'Amsterdamse' tanding). Ook knipte men wel met een schaar de strookjes uit de vellen. Als daarbij zegels werden geraakt, resulteerde dat in bv. de 'Heerlense knip'. Het bekendst is echter de 'Bossche tanding'. Dat komt omdat dit systeem van het perforeren van adresstrookjes in 's-Hertogenbosch erg lang is toegepast: van 1877 tot wel in 1920. Nog meer omdat over de 'Bossche tanding' uitzonderlijk veel is gepubliceerd, met name door twee roemruchte leden van de Bossche vereniging, wijlen Jos van Roosmalen en Jan Cleij.

Twee postzegels met de fijnere Bossche tanding 14.
 • De linker zegel: boven.
 • De rechter zegel: rechts opzij.

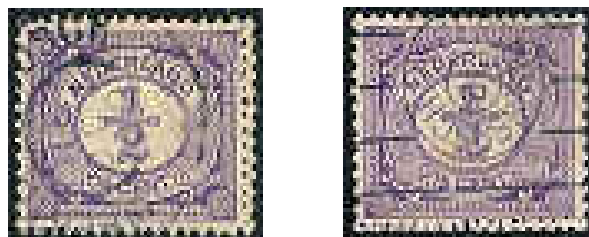
Het verschijnsel van de extra tanding werd in de filatelistische literatuur voor het eerst gesignaleerd in 1907, maar men kende toen nog niet de juiste verklaring voor het fenomeen. In 1908 noemde men het 'Spielerei': 'Verschillende [postzegels] zijn **dubbel** getand, éénmaal door den joligen Bosschen leerling-tanding-machinist, die vermoedelijk één officieel gelaste tanding te weinig vond, of die

zegels gebruikte om daarop zijne lessen in tanden praktisch uit te voeren.'

Het is de Engelsman J.A. Leon die de eer ten deel valt het raadsel op vernuftige wijze te hebben opgelost. In een artikel in de Philatelic Journal of Great Britain verleende hij in 1911 de zegel met Bossche tanding de status waarop deze recht had.

Voor- en achterzijde van een gedeelte van een adresstrookje met de Bossche tanding. Aan de achterzijde (rechts) is duidelijk de perforatie boven, onder en opzij te zien.

Ook op het cijfertype Vütheim, emissie 1899, komt de Bossche tanding voor. Op de linker zegel rechts opzij. Op de rechter zegel aan de onderzijde. De rechter zegel is afgestempeld met het drukwerkrolstempel, dat in 1912 werd ingevoerd. Men kon dit stempel vlotweg over meerdere opgeplakte zegels rollen. Het stempelen maakte niet zo'n lawaai als het gehamer met een handstempel. Bovendien hoefde men geen rekening te houden met de geplande dag en tijd van verzending. Het drukwerkrolstempel noemde namelijk alleen het jaartal, maar niet datum en uur.

Overgenomen uit catalogus Hertogpost (door Huber van Werkhoven)